

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
PRIIT PIKAMÄE
της 22ας Ιουνίου 2023¹

Υπόθεση C-321/22

ZL,

KU,

KM

κατά

Provident Polska S.A.

[αίτηση του Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου του κεντρικού τομέα Βαρσοβίας, Πολωνία) για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των καταναλωτών – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Συμβάσεις καταναλωτικής πίστης – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Άρθρα 6 και 7 – Αναγνωριστική αγωγή – Έννομο συμφέρον – Συνέπειες που απορρέουν από τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας – Δικαίωμα επιστροφής των καταβληθέντων – Αρχή της αποτελεσματικότητας»

1. Η υπό κρίση υπόθεση παρέχει στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να συμπληρώσει τη νομολογία του όσον αφορά τη συναρμογή μεταξύ της απαίτησης περί αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας των καταναλωτών δυνάμει της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ² και της δικονομικής αυτοτέλει των κρατών μελών, βάσει της οποίας εναπόκειται στα κράτη μέλη να καθορίζουν το λεπτομερές πλαίσιο τόσο για τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση όσο και για την υλοποίηση των συγκεκριμένων έννομων αποτελεσμάτων της διαπίστωσης αυτής.

2. Η προκειμένη περίπτωση αφορά το έννομο συμφέρον, του οποίου η ύπαρξη αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την άσκηση αγωγής με αίτημα την αναγνώριση του μη αντιτάξιμου καταχρηστικών συμβατικών ρητρών.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

² Οδηγία του Συμβουλίου της 5ης Απριλίου 1993 σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»

4. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.»

Το πολωνικό δίκαιο

5. Ο ustawa – Kodeks postępowania cywilnego (νόμος περί του κώδικα πολιτικής δικονομίας), της 17ης Νοεμβρίου 1964 (Dz. U. 1964, αριθ. 4), όπως τροποποιήθηκε (στο εξής: κώδικας πολιτικής δικονομίας), προβλέπει στο άρθρο 189 τα εξής:

«Ο ενάγων δύναται να ζητήσει από το δικαστήριο να αναγνωρίσει την ύπαρξη ή μη έννομης σχέσεως ή δικαιώματος, υπό την προϋπόθεση ότι έχει έννομο συμφέρον προς τούτο.»

6. Κατά το άρθρο 316, παράγραφος 1, του κώδικα αυτού:

«Μετά το πέρας της επ' ακροατηρίου συζήτησεως, το δικαστήριο εκδίδει την απόφασή του, με βάση την κατάσταση ως έχει κατά το πέρας της επ' ακροατηρίου συζήτησεως· ειδικότερα, το γεγονός ότι μια οφειλή κατέστη απαιτητή κατά τη διάρκεια της ένδικης διαδικασίας δεν αποκλείει απόφαση με την οποία να διατάσσεται η πληρωμή της.»

Τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

7. Η Provident Polska S.A. ή IPF Polska sp. z o.o., εταιρία στα δικαιώματα της οποίας υπεισήλθε η Provident Polska, συνήψε συμβάσεις δανείων καταναλωτικής πίστης με τις ZL, KU και KM. Οι τελευταίες άσκησαν χωριστά ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ήτοι του Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου του κεντρικού τομέα Βαρσοβίας, Πολωνία), αγωγές σχετικά με τις συναφθείσες με την Provident Polska συμβάσεις, στις 15 Απριλίου, 17 Μαΐου και 14 Σεπτεμβρίου 2021 αντιστοίχως.

8. Στο αιτητικό των κατατεθέντων ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου δικογράφων τους εκάστη εκ των ανωτέρω δανειοληπτριών ζητεί, κατ' ουσίαν, να διαπιστωθεί ότι οι ρήτρες της σύμβασης που συνήψε με την Provident Polska σχετικά με το κόστος του δανείου εκτός των τόκων δεν μπορούν να της αντιταχθούν λόγω του καταχρηστικού χαρακτήρα τους, καθότι τα σχετικά έξοδα και οι προμήθειες είναι προδήλως υπέρμετρα υψηλά και παράλογα. Τα επίμαχα έξοδα είναι, όπως

προβάλλεται, δυσανάλογα σε σχέση με το ποσόν του δανείου και αποτελούν, στην πραγματικότητα, την κύρια πηγή εσόδων του δανειστή³.

9. Στα υπομνήματά της αντικρούσεως, η Provident Polska ζητεί την απόρριψη των αγωγών των δανειοληπτριών και ασκεί ανταγωγή κατά εκάστης εξ αυτών με αίτημα να της καταβληθούν τα ποσά που αντιστοιχούν σε μέρος των εξόδων και προμηθειών που οφείλονται δυνάμει της σύμβασης δανείου και δεν έχουν εξοφληθεί. Οι ενάγουσες της κύριας δίκης ζητούν επίσης την απόρριψη της εν λόγω ανταγωγής.

10. Πρώτον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι συμβατικές ρήτρες οι οποίες καθορίζουν τα έξοδα ή τις προμήθειες που πρέπει να καταβληθούν σε επαγγελματία μπορούν να κριθούν καταχρηστικές απλώς και μόνον επειδή το ποσό των εν λόγω εξόδων ή των προμηθειών είναι προδήλως υπέρμετρο σε σχέση με την παροχή του επαγγελματία.

11. Δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς τη συμβατότητα του άρθρου 189 και του άρθρου 316, παράγραφος 1, του κώδικα πολιτικής δικονομίας, όπως έχουν ερμηνευθεί από το Sąd Najwyższy (Ανώτατο Δικαστήριο, Πολωνία), με το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 και την αρχή της αποτελεσματικότητας.

12. Κατά το άρθρο 189 του κώδικα πολιτικής δικονομίας, ο ενάγων μπορεί να ζητήσει από το δικαστήριο να αναγνωρίσει την ύπαρξη ή μη έννομης σχέσεως ή δικαιώματος, υπό την προϋπόθεση ότι έχει έννομο συμφέρον. Δεδομένου ότι δεν υφίσταται σχετικός νομικός ορισμός, η έννοια του εννόμου συμφέροντος έχει ερμηνευθεί, κατά την απόφαση περί παραπομπής, από το Sąd Najwyższy (Ανώτατο Δικαστήριο) ως ουσιαστική προϋπόθεση της αναγνωριστικής αγωγής, καθόσον η ευδοκίμησή της προϋποθέτει την εκ μέρους του ενάγοντος απόδειξη εννόμου συμφέροντος, το οποίο πρέπει να υφίσταται κατά την ημερομηνία περάτωσης της επ' ακροατηρίου συζήτησης σύμφωνα με το άρθρο 316, παράγραφος 1, του κώδικα πολιτικής δικονομίας.

13. Κατά το αιτούν δικαστήριο, το έννομο συμφέρον πρέπει να νοείται ως η αντικειμενική ανάγκη προστασίας της έννομης σφαίρας του ενάγοντος σε περίπτωση προσβολής ή ενδεχόμενης προσβολής των δικαιωμάτων του ή σε περίπτωση αβεβαιότητας ως προς την ύπαρξη ή το περιεχόμενο των δικαιωμάτων αυτών. Η εκτίμηση του εννόμου συμφέροντος συνεπάγεται την εκ μέρους του οικείου δικαστηρίου εξέταση του κατά πόσον η αναγνωριστική απόφαση επηρεάζει την έννομη κατάσταση του ενάγοντος, της δυνατότητας δηλαδή να επιλυθεί οριστικά η υφιστάμενη διαφορά ή να αποφευχθεί τέτοια διαφορά στο μέλλον. Αντιθέτως, δεν υφίσταται έννομο συμφέρον όταν τα δικαιώματα του ενάγοντος δεν προσβάλλονται ούτε απειλούνται ή όταν υπάρχει δυνατότητα πληρέστερης προστασίας των επίμαχων δικαιωμάτων μέσω άσκησης άλλης αγωγής, όπως η καταψηφιστική.

14. Η κατάσταση των εναγουσών των κύριων δικών εμπίπτει, κατά το αιτούν δικαστήριο, στη δεύτερη ως άνω περίπτωση. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι έκαστη εξ αυτών έχει ήδη καταβάλει μέρος των οφειλόμενων ποσών για τα επίμαχα έξοδα και τις προμήθειες, ενώ ο πιστωτικός φορέας διεκδικεί το υπόλοιπο μέσω ανταγωγής στο πλαίσιο καθεμίας από τις διαδικασίες αυτές. Το εν λόγω δικαστήριο αναφέρει ότι, σε τέτοια περίπτωση, η απόδοση των ήδη καταβληθέντων ποσών των εξόδων και προμηθειών μπορεί να αναζητηθεί από τις ενάγουσες μέσω της άσκησης άλλης αγωγής η οποία θα προσφέρει ευρύτερη προστασία σε σχέση με την

³ Η αγωγή της ΚΥ αφορά επίσης ποσό ύψους 240 πολωνικών ζλότι (PLN) (περίπου 50,40 ευρώ) καταβληθέν σε λογαριασμό της δανειολήπτριας σύμφωνα με τις οδηγίες της που περιλαμβάνονταν στην αίτηση δανείου.

αναγνωριστική, ήτοι καταψηφιστικής αγωγής για την ανάκτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων, γεγονός που πρέπει να οδηγήσει στην απόρριψη της αναγνωριστικής αγωγής λόγω έλλειψης εννόμου συμφέροντος, παρά τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα των επίμαχων συμβατικών ρητρών.

15. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, εξάλλου, ότι η εκτίμηση σχετικά με την ύπαρξη εννόμου συμφέροντος καταναλωτών σε πολύ παρεμφερείς υποθέσεις έχει οδηγήσει σε διαφορετικά αποτελέσματα, γεγονός που δύναται να διακυβεύσει την επίτευξη των σκοπών της οδηγίας 93/13, δεδομένου ότι, ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία ο καταχρηστικός χαρακτήρας ρήτρας σύμβασης που έχει συναφθεί με επαγγελματία είναι προφανής, ο καταναλωτής ενδέχεται να διστάσει να ασκήσει αγωγή για την αναγνώριση της ακυρότητας ή του μη αντιτάξιμου των επίμαχων συμβατικών ρητρών, φοβούμενος μήπως το δικαστήριο κρίνει ότι ο ίδιος στερείται εννόμου συμφέροντος και απορρίψει την αγωγή εξ αυτού και μόνο του λόγου, καταδικάζοντάς τον ταυτόχρονα στα δικαστικά έξοδα.

16. Τέλος, τρίτον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν «επιτακτικοί λόγοι», και ιδίως η αρχή της αναλογικότητας ή η αρχή της ασφάλειας δικαίου, αντιτίθενται στην ακύρωση των συμβάσεων που έχουν συνάψει οι ΖΛ και ΚΥ λόγω του καταχρηστικού χαρακτήρα της ρήτρας που περιέχουν σχετικά με τον τρόπο πληρωμής.

17. Υπό τις συνθήκες αυτές το Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (πρωτοβάθμιο δικαστήριο του κεντρικού τομέα Βαρσοβίας) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Έχει το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 την έννοια ότι επιτρέπει να κηρυχθεί καταχρηστική συμβατική ρήτρα η οποία προβλέπει την καταβολή στον επαγγελματία εξόδων ή προμήθειας των οποίων το ποσό είναι προδήλως υπέρμετρο σε σχέση με την παρεχόμενη από αυτόν υπηρεσία;
- 2) Έχουν το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 και η αρχή της αποτελεσματικότητας την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνικές διατάξεις ή σε νομολογιακή ερμηνεία τους κατά τις οποίες αναγκαία προϋπόθεση για την άσκηση αγωγής εκ μέρους του καταναλωτή κατά του επαγγελματία με την οποία ζητείται η αναγνώριση της ακυρότητας ή της αδυναμίας επίκλησης σύμβασης, στο σύνολό της ή κατά το μέρος που αυτή περιέχει καταχρηστικές ρήτρες, είναι ο καταναλωτής να έχει έννομο συμφέρον;
- 3) Έχουν το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 και οι αρχές της αποτελεσματικότητας, της αναλογικότητας και της ασφάλειας δικαίου την έννοια ότι επιτρέπουν να γίνει δεκτό ότι, στην περίπτωση που μόνον η ρήτρα σύμβασης δανείου που προβλέπει τον τρόπο αποπληρωμής του δανείου κηρύσσεται καταχρηστική, η σύμβαση δεν μπορεί να εξακολουθήσει να ισχύει χωρίς την εν λόγω ρήτρα και, ως εκ τούτου, είναι άκυρη;»

Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

18. Η Πολωνική Κυβέρνηση και η Επιτροπή κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις. Η Πολωνική Κυβέρνηση απάντησε γραπτώς στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου στις 7 Μαρτίου 2023. Η εναγόμενη της κύριας δίκης, η Πολωνική Κυβέρνηση και η Επιτροπή ανέπτυξαν προφορικώς τις απόψεις τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 30ής Μαρτίου 2023.

Ανάλυση

19. Κατόπιν σχετικού αιτήματος του Δικαστηρίου, οι παρούσες προτάσεις αφορούν μόνον το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα με το οποίο το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με την αρχή της αποτελεσματικότητας, αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή ερμηνεύεται από τη νομολογία, κατά την οποία ο καταναλωτής οφείλει να αποδείξει το έννομο συμφέρον του προκειμένου να γίνει δεκτή η αγωγή του με αίτημα την αναγνώριση του μη αντιτάξιμου καταχρηστικών συμβατικών ρητρών, το δε έννομο συμφέρον θεωρείται ότι ελλείπει όταν ο ενδιαφερόμενος έχει τη δυνατότητα να ασκήσει άλλο ένδικο βοήθημα που παρέχει πληρέστερη προστασία των δικαιωμάτων του, ιδίως δε καταψηφιστική αγωγή.

Επί του περιεχομένου του προδικαστικού ερωτήματος

20. Εκτιμώ ότι είναι αναγκαίο να διασαφηνιστεί το περιεχόμενο του προδικαστικού ερωτήματος, με την υπενθύμιση ότι, στο πλαίσιο της προβλεπόμενης από το άρθρο 267 ΣΛΕΕ διαδικασίας συνεργασίας μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, στο δεύτερο εναπόκειται να δώσει στο αιτούν δικαστήριο λυσιτελή απάντηση που να του παρέχει τη δυνατότητα επιλύσεως της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί⁴.

21. Όπως προαναφέρθηκε, αντίδικοι στην υπόθεση της κύριας δίκης είναι, αφενός, καταναλωτές που είχαν ασκήσει αρχικώς αγωγή για την αναγνώριση του μη αντιτάξιμου ορισμένων καταχρηστικών συμβατικών ρητρών σχετικά με έξοδα και προμήθειες και, αφετέρου, ο πιστωτικός φορέας⁵, ο οποίος ζήτησε την απόρριψη της αγωγής και άσκησε ανταγωγές με αίτημα να υποχρεωθούν οι ενάγουσες να του καταβάλουν τα ποσά που αντιστοιχούν σε μέρος των εν λόγω εξόδων και προμηθειών που οφείλονται δυνάμει της σύμβασης δανείου και δεν έχουν ακόμη εξοφληθεί. Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι το αιτούν δικαστήριο έχει, υπό τις συνθήκες αυτές, να αντιμετωπίσει δύο διαδικαστικά ζητήματα.

22. Όσον αφορά τα ποσά τα οποία έχουν ήδη καταβληθεί ως έξοδα και προμήθειες που προβλέπονται από τη σύμβαση δανείου, το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι οι ενάγουσες διαθέτουν «άλλα μέσα παροχής έννομης προστασίας» που εξασφαλίζουν μεγαλύτερη προστασία των δικαιωμάτων τους σε σχέση με τις ασκηθείσες αναγνωριστικές αγωγές, ήτοι καταψηφιστικές αγωγές για την απόδοση αχρεωστήτως καταβληθέντων βάσει των άρθρων 405 και 410 του πολωνικού αστικού κώδικα, και ότι είναι, ως εκ τούτου, υποχρεωμένο να απορρίψει τις «αγωγές των κύριων δικών» απλώς και μόνο λόγω έλλειψης εννόμου συμφέροντος, ακόμη και αν οι συναφθείσες μεταξύ των διαδίκων αυτών συμβάσεις περιέχουν καταχρηστικές ρήτρες⁶.

23. Όσον αφορά, αντιθέτως, τα ποσά που ζήτησε ο δανειστής μέσω των ανταγωγών, στην απόφαση περί παραπομπής αναφέρεται ότι οι ενάγουσες και αντεναγόμενες «μπορούν να επικαλεστούν την καταχρηστικότητα των συμβατικών ρητρών στο πλαίσιο των ανταγωγών και η

⁴ Απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 2014, Abdida (C-562/13, EU:C:2014:2453, σκέψη 37).

⁵ Σύμφωνα με τις διευκρινίσεις της Πολωνικής Κυβέρνησης, η προστασία των δικαιωμάτων και η εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από την οδηγία 93/13 υλοποιούνται κυρίως μέσω δύο ειδών αγωγών που διέπονται από τον κώδικα πολιτικής δικονομίας, ήτοι την αγωγή για την αναγνώριση δικαιώματος ή έννομης σχέσης (δηλαδή την αναγνώριση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας) ή την καταψηφιστική αγωγή (δηλαδή την αγωγή με αίτημα την επιστροφή από τον επαγγελματία αχρεωστήτως εισπραχθεισών παροχών βάσει ρητρών που κρίθηκαν καταχρηστικές από το δικαστήριο το οποίο έχει επιληφθεί της καταψηφιστικής αγωγής).

⁶ Σκέψη 150 της απόφασης περί παραπομπής.

απόφαση του αιτούντος δικαστηρίου επί του ζητήματος αυτού θα επιλύσει τη διαφορά μεταξύ των διαδίκων»⁷. Δεν αμφισβητείται, βάσει των τελευταίων δικογράφων τους ως έχουν, ότι οι εν λόγω διάδικοι αντιτάχθηκαν στις ανταγωγές ζητώντας την απόρριψή τους.

24. Προκύπτει, επομένως, ότι, στο πλαίσιο της αγωγής που άσκησαν οι δανειολήπτριες, το αιτούν δικαστήριο όφειλε, αφενός, να απορρίψει τις αναγνωριστικές αγωγές τους λόγω έλλειψης εννόμου συμφέροντος και, αφετέρου, να αποφανθεί επί της ανταγωγής του πιστωτικού φορέα. Λαμβανομένης υπόψη αυτής της κατάστασης, και δεδομένης της απαίτησης περί ύπαρξης εννόμου συμφέροντος, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα της εθνικής νομολογιακής πρακτικής με το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με την αρχή της αποτελεσματικότητας⁸.

Επί της ελάχιστης εναρμόνισης της οδηγίας 93/13

25. Υπενθυμίζεται, κατ' αρχάς, ότι, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες. Εξάλλου, από το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με την εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οικείας οδηγίας, προκύπτει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν ότι οι δικαστικές και διοικητικές αρχές διαθέτουν κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα προκειμένου να παύσει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από επαγγελματία με καταναλωτές. Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθύμισε τη φύση και τη σπουδαιότητα του δημοσίου συμφέροντος το οποίο αντιπροσωπεύει η προστασία των καταναλωτών, οι οποίοι ευρίσκονται σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τους επαγγελματίες⁹.

26. Μολονότι το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει, από διάφορες απόψεις και λαμβανομένων υπόψη των επιταγών του άρθρου 6, παράγραφος 1, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, τον τρόπο με τον οποίο το εθνικό δικαστήριο οφείλει να διασφαλίζει την προστασία των δικαιωμάτων που αντλούν οι καταναλωτές από την οδηγία αυτή, εντούτοις, κατ' αρχήν, το δίκαιο της Ένωσης δεν εναρμονίζει τις διαδικασίες εξέτασης του φερόμενου ως καταχρηστικού χαρακτήρα μιας συμβατικής ρήτρας και, κατά συνέπεια, οι διαδικασίες αυτές διέπονται από την εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών. Εναπόκειται στα κράτη μέλη, δυνάμει της αρχής της δικονομικής αυτονομίας τους, να καθορίζουν το λεπτομερές πλαίσιο τόσο για τη διαπίστωση της καταχρηστικότητας ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση όσο και για την υλοποίηση των συγκεκριμένων έννομων αποτελεσμάτων της διαπίστωσης αυτής. Εντούτοις, οι σχετικοί κανόνες δεν μπορούν να είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που διέπουν παρόμοιες καταστάσεις

⁷ Σκέψη 149 της απόφασης περί παραπομπής.

⁸ Στη σκέψη 149 της απόφασης περί παραπομπής δεν γίνεται καμία αναφορά η οποία θα μπορούσε να δημιουργήσει την εντύπωση ότι το αιτούν δικαστήριο σκοπεύει να διαπιστώσει ότι οι ενάγουσες δεν έχουν έννομο συμφέρον να ζητήσουν την έκδοση αναγνωριστικής απόφασης για τον λόγο ότι ο επαγγελματίας άσκησε ανταγωγές εις βάρος τους και, κατά συνέπεια, να απορρίψει τόσο τις αγωγές των δανειοληπτριών όσο και τις ανταγωγές του εν λόγω επαγγελματία. Πέραν της ρητής μνείας της επερχόμενης απόρριψης μόνο των «αγωγών των κύριων δικών», από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 189 του κώδικα πολιτικής δικονομίας διαπίστωση της έλλειψης εννόμου συμφέροντος επηρεάζει μόνο την αναγνωριστική αγωγή, με αποτέλεσμα, εν προκειμένω, την απόρριψή της.

⁹ Απόφαση της 31ης Μαΐου 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, σκέψεις 31 και 33).

εσωτερικής φύσεως (αρχή της ισοδυναμίας) ούτε να διαμορφώνονται κατά τρόπο που να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας)¹⁰.

27. Ως εκ τούτου, η προϋπόθεση περί εννόμου συμφέροντος καταναλωτή για την άσκηση αγωγής με την οποία ζητείται η αναγνώριση του μη αντιτάξιμου καταχρηστικών συμβατικών ρητρών εμπίπτει στη δικονομική αυτονομία των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη της τήρησης των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας. Το ίδιο ισχύει και για το καθεστώς κατανομής των εξόδων τέτοιας διαδικασίας ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, ζήτημα το οποίο έθεσε το αιτούν δικαστήριο και το οποίο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το ζήτημα του εννόμου συμφέροντος, η διαπίστωση της έλλειψης του οποίου συνεπάγεται, σύμφωνα με τις επισημάνσεις του αιτούντος δικαστηρίου, την απόρριψη της ανωτέρω αγωγής και τη συνακόλουθη καταδίκη του καταναλωτή, ήτοι των εναγουσών, στα δικαστικά έξοδα¹¹.

28. Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, η οποία αποτελεί το μόνο αντικείμενο των προδικαστικών ερωτημάτων που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, κάθε περίπτωση στην οποία τίθεται το ζήτημα αν εθνική δικονομική διάταξη καθιστά αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης πρέπει να εξετάζεται λαμβανομένης υπόψη της θέσης της διάταξης αυτής στην όλη διαδικασία ενώπιον των διαφόρων εθνικών οργάνων, της εξέλιξης της διαδικασίας και των ιδιαιτεροτήτων της. Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, εφόσον παρίσταται ανάγκη, οι αρχές που αποτελούν τη βάση του εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος, όπως η προστασία των δικαιωμάτων άμυνας, η αρχή της ασφάλειας δικαίου και η εύρυθμη διεξαγωγή της διαδικασίας. Επιπροσθέτως, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι η υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίσουν την αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων που οι διάδικοι αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης, και ιδίως των δικαιωμάτων που απορρέουν από την οδηγία 93/13, ενέχει απαίτηση περί αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, που κατοχυρώνεται επίσης στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία ισχύει, μεταξύ άλλων, ως προς τον καθορισμό των δικονομικών προϋποθέσεων των ενδίκων βοηθημάτων που βασίζονται σε τέτοια δικαιώματα¹².

29. Πλην όμως, το Δικαστήριο έχει δεχθεί ότι η προστασία του καταναλωτή δεν είναι απόλυτη. Επομένως, το γεγονός ότι συγκεκριμένη διαδικασία περιλαμβάνει ορισμένες δικονομικές απαιτήσεις τις οποίες ο καταναλωτής οφείλει να τηρήσει προκειμένου να ασκήσει τα δικαιώματά του δεν σημαίνει ότι αυτός στερείται αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Εξάλλου, υπενθυμίζεται ότι οι δικονομικοί κανόνες όσον αφορά τη διάρθρωση των μέσων παροχής ένδικης προστασίας του εσωτερικού δικαίου, δεδομένου ότι αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση του γενικού συμφέροντος της εύρυθμης λειτουργίας της δικαιοσύνης και της προβλεψιμότητας, πρέπει να κατισχύουν των ειδικών συμφερόντων, υπό την έννοια ότι δεν μπορούν να διαμορφώνονται ανάλογα με την ιδιαίτερη οικονομική κατάσταση ενός διαδίκου, υπό την προϋπόθεση ότι δεν βαίνουν πέραν του μέτρου που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού τους¹³.

¹⁰ Πρβλ. αποφάσεις της 22ας Σεπτεμβρίου 2022, Vicente (Διαδικασία για την καταβολή δικηγορικής αμοιβής) (C-335/21, EU:C:2022:720, σκέψεις 53 και 54), και της 22ας Σεπτεμβρίου 2022, Servicios prescriptor y medios de pagos EFC (C-215/21, EU:C:2022:723, σκέψη 33).

¹¹ Πρβλ. απόφαση της 7ης Απριλίου 2022, Caixabank (C-385/20, EU:C:2022:278, σκέψη 47).

¹² Αποφάσεις της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance (C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψεις 28 και 29), και της 22ας Σεπτεμβρίου 2022, Servicios prescriptor y medios de pagos EFC (C-215/21, EU:C:2022:723, σκέψεις 35 και 36).

¹³ Αποφάσεις της 31ης Μαΐου 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, σκέψεις 50 και 51), και της 12ης Φεβρουαρίου 2015, Baczó και Vizsnyiczai (C-567/13, EU:C:2015:88, σκέψη 51).

Επί της τήρησης της αρχής της αποτελεσματικότητας

Επί της ύπαρξης σκοπού γενικού συμφέροντος

30. Υπενθυμίζεται ότι η αρχή της αποτελεσματικότητας πρέπει να εφαρμόζεται λαμβανομένων υπόψη, μεταξύ άλλων, των αρχών που αποτελούν τη βάση του εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος, όπως η ομαλή εξέλιξη της διαδικασίας¹⁴. Ωστόσο, στην απόφαση περί παραπομπής αναφέρεται ότι η πολωνική πολιτική δικονομία στηρίζεται στην παραδοχή ότι η άσκηση των δικαιωμάτων μέσω της προσφυγής στα δικαστήρια πρέπει να είναι στοχευμένη και κατά το δυνατόν απλούστερη, χωρίς πολλαπλασιασμό των ένδικων διαδικασιών. Το τεκμήριο αυτό πληρούται από την απαίτηση, σε περίπτωση αγωγής για την αναγνώριση της ύπαρξης (ή της ανυπαρξίας) έννομης σχέσης ή δικαιώματος, περί απόδειξης εννόμου συμφέροντος και από την αρχή κατά την οποία η δυνατότητα επιδίωξης αποτελεσματικότερης προστασίας μέσω άλλης αγωγής συνηγορεί υπέρ της έλλειψης εννόμου συμφέροντος προς άσκηση αναγνωριστικής αγωγής¹⁵.

31. Η απαίτηση περί ύπαρξης εννόμου συμφέροντος για την άσκηση αναγνωριστικής αγωγής, καθόσον αποσκοπεί στον περιορισμό της άσκησης τέτοιας αγωγής μόνο σε περιπτώσεις όπου υφίσταται πραγματική προσβολή ή απειλή της έννομης σφαίρας του ενάγοντος ή δεν υφίσταται άλλη αγωγή που να εξασφαλίζει καλύτερη προστασία των δικαιωμάτων του, εξυπηρετεί το γενικό συμφέρον της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, αποτρέποντας ή μειώνοντας τη συμφόρηση του δικαστικού συστήματος¹⁶. Προκειμένου να διασφαλιστεί αυτή η ορθή απονομή της δικαιοσύνης και η συμμόρφωση με την απαίτηση της οικονομίας της διαδικασίας, καθώς και να αποφεύγεται το ενδεχόμενο να επιλαμβάνεται ο δικαστής αμιγώς θεωρητικών ζητημάτων και πολλαπλών ένδικων διαφορών, κάθε πολίτης πρέπει, ανεξαρτήτως του επιλεγέντος ένδικου βοηθήματος, να έχει έννομο συμφέρον. Υπενθυμίζω, συναφώς, ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι οι κανόνες που επιδιώκουν τέτοιο σκοπό, συμπεριλαμβανομένων των κανόνων που απαιτούν πρόσθετη προσπάθεια εκ μέρους των καταναλωτών οι οποίοι προτίθενται να ασκήσουν τα δικαιώματά τους, μπορούν να δικαιολογηθούν, υπό την προϋπόθεση ότι δεν βαίνουν πέραν του μέτρου που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού τους¹⁷.

32. Συνεπώς, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η απαίτηση περί ύπαρξης εννόμου συμφέροντος για τις αναγνωριστικές αγωγές που ασκούνται από καταναλωτές προκειμένου να ζητήσουν την προστασία των δικαιωμάτων που αντλούν από την οδηγία 93/13 δεν αντιβαίνει, αυτή καθεαυτήν, στην αρχή της αποτελεσματικότητας, υπό την προϋπόθεση ότι η εφαρμογή της δεν καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η οικεία οδηγία.

¹⁴ Πρβλ. απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, σκέψη 33).

¹⁵ Σκέψη 143 της απόφασης περί παραπομπής.

¹⁶ Όσον αφορά τις προσφυγές που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η ύπαρξη εννόμου συμφέροντος, η απόδειξη του οποίου εναπόκειται στον προσφεύγοντα, αποτελεί την πρώτη και βασική προϋπόθεση για την άσκηση κάθε ενδίκου βοηθήματος [απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2017, Bionorica και Diapharm κατά Επιτροπής (C-596/15 P και C-597/15 P, EU:C:2017:886, σκέψη 83)].

¹⁷ Πρβλ. απόφαση της 31ης Μαΐου 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, σκέψη 51).

Επί της κίνησης χωριστής διαδικασίας

33. Κατά πάγια νομολογία, ο εθνικός δικαστής πρέπει, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, να συναγάγει όλες τις συνέπειες οι οποίες, κατά το εθνικό δίκαιο, απορρέουν από τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας, ώστε να διασφαλίζεται ότι ο ενδιαφερόμενος καταναλωτής δεν δεσμεύεται από αυτήν. Η εν λόγω υποχρέωση συνεπάγεται ότι εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να μην εφαρμόσει τη ρήτρα που κρίθηκε καταχρηστική, προκειμένου η ρήτρα να μην παραγάγει δεσμευτικά αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή. Εφόσον μια τέτοια ρήτρα πρέπει, κατ' αρχήν, να λογίζεται ως ουδέποτε υπάρξασα, με αποτέλεσμα να μην δύναται να παράγει αποτελέσματα έναντι του εν λόγω καταναλωτή, η υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου να αποκλείσει την εφαρμογή καταχρηστικής συμβατικής ρήτρας η οποία επιβάλλει την πληρωμή ενός ποσού εμπεριέχει κατ' αρχήν αποτελέσματα επιστροφής αναφορικά με το εν λόγω ποσό¹⁸.

34. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι εναπόκειται στα κράτη μέλη να καθορίζουν, μέσω του εθνικού δικαίου τους, το λεπτομερές πλαίσιο τόσο για τη διαπίστωση της καταχρηστικότητας ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση όσο και για την υλοποίηση των συγκεκριμένων έννομων αποτελεσμάτων της διαπίστωσης αυτής. Ωστόσο, η εν λόγω διαπίστωση πρέπει να καθιστά δυνατή την αποκατάσταση της νομικής και πραγματικής κατάστασης στην οποία θα τελούσε ο ενδιαφερόμενος καταναλωτής ελλείψει της καταχρηστικής ρήτρας, ιδίως επί τη βάση του δικαιώματος για επιστροφή του οφέλους που αποκόμισε αχρεωστήτως, εις βάρος του, ο επαγγελματίας κατ' εφαρμογήν της επίμαχης ρήτρας. Πράγματι, η διαμόρφωση από το εθνικό δίκαιο του πλαισίου για την προστασία την οποία εγγυάται στους καταναλωτές η οδηγία 93/13 δεν επιτρέπεται να μεταβάλει την ουσία της εν λόγω προστασίας¹⁹.

35. Συναφώς, θα ήθελα να επισημάνω ότι το Δικαστήριο συνεκτίμησε, στο πλαίσιο της εξέτασης της αποτελεσματικότητας της δικαστικής προστασίας του καταναλωτή η οποία συνδέεται με το προαναφερθέν δικαίωμα για επιστροφή, την ύπαρξη άλλου ενδίκου βοηθήματος, διαφορετικού από αυτό που άσκησε ο καταναλωτής ή από εκείνο που ασκήθηκε κατ' αυτού ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Έκρινε ότι εθνική ρύθμιση δυνάμει της οποίας το δικαστήριο που επιλαμβάνεται αίτησης έκδοσης διαταγής πληρωμής υποχρεούται να απορρίψει την αίτηση εφόσον αυτή στηρίζεται σε καταχρηστική ρήτρα, αλλά δεν επιτρέπεται να προβεί αυτεπαγγέλτως σε συμψηφισμό μεταξύ των πραγματοποιηθεισών βάσει της εν λόγω ρήτρας καταβολών και του οφειλόμενου υπολοίπου, και η οποία ρύθμιση έχει ως συνέπεια ο οφειλέτης, ο οποίος δεν μετέχει στη διαδικασία έκδοσης διαταγής πληρωμής, να υποχρεούται να κινήσει χωριστή διαδικασία για την άσκηση του δικαιώματός του για πλήρη επιστροφή των καταβληθέντων, δεν αντίκειται, κατ' αρχήν, στο άρθρο 6 της οδηγίας 93/13²⁰.

36. Το Δικαστήριο έκρινε, στη συνέχεια, ότι η εθνική ρύθμιση, βάσει της οποίας ο έλεγχος της ύπαρξης της οικείας απαίτησης εκφεύγει της αρμοδιότητας του δικαστηρίου στο πλαίσιο της διαδικασίας έκδοσης διαταγής πληρωμής και, ως εκ τούτου, υποχρεώνεται ο ενδιαφερόμενος καταναλωτής, για την άσκηση του δικαιώματός του για πλήρη επιστροφή των καταβληθέντων, το οποίο απορρέει από το άρθρο 6 της οδηγίας 93/13, να κινήσει χωριστή διαδικασία, δεν

¹⁸ Απόφαση της 30ής Ιουνίου 2022, Profi Credit Bulgaria (Αυτεπάγγελτος συμψηφισμός σε περίπτωση καταχρηστικής ρήτρας) (C-170/21, EU:C:2022:518, σκέψεις 41 και 42).

¹⁹ Απόφαση της 30ής Ιουνίου 2022, Profi Credit Bulgaria (Αυτεπάγγελτος συμψηφισμός σε περίπτωση καταχρηστικής ρήτρας) (C-170/21, EU:C:2022:518, σκέψη 43).

²⁰ Απόφαση της 30ής Ιουνίου 2022, Profi Credit Bulgaria (Αυτεπάγγελτος συμψηφισμός σε περίπτωση καταχρηστικής ρήτρας) (C-170/21, EU:C:2022:518, σκέψη 45).

καθιστά αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την άσκηση του οικείου δικαιώματος, μολονότι η υποχρέωση αυτή απαιτεί ενεργό συμπεριφορά εκ μέρους του ενδιαφερόμενου οφειλέτη, καθώς και την κίνηση κατ' αντιμωλία διαδικασίας²¹.

37. Σε άλλη υπόθεση, το Δικαστήριο προέβη σε διάκριση μεταξύ των συμβατικών ρητρών που χαρακτηρίζονται από νομικές διατάξεις ως αθέμιτες και άλλων ρητρών οι οποίες ενδέχεται να είναι καταχρηστικές, και οι οποίες προσβάλλονται με την ίδια αγωγή που ασκείται από καταναλωτή, και έκρινε ότι η αποτελεσματικότητα της προστασίας που επιδιώκεται με την οδηγία 93/13 δεν αντιτίθεται σε εθνικούς κανόνες που προβλέπουν άλλη αποτελεσματική δικονομική οδό η οποία παρέχει στον καταναλωτή τη δυνατότητα να ζητήσει την επιστροφή των ποσών που αχρεωστήτως κατέβαλε δυνάμει της δεύτερης κατηγορίας ρητρών²². Η νομολογιακή αυτή λύση φαίνεται να εξηγείται από την ύπαρξη «ειδικής διαδικασίας» που προβλέπεται μεν από το εθνικό δίκαιο μόνο για την πρώτη κατηγορία ρητρών, αλλά χρησιμοποιείται από τον καταναλωτή για το σύνολο των αξιώσεων του έναντι του δανειστή.

38. Εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται ότι η σύμβαση δανείου εκτελέστηκε εν μέρει μέσω της καταβολής από τις δανειολήπτριες διαφόρων ποσών δυνάμει των σχετικών με τα έξοδα και προμήθειες ρητρών, η διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα των οποίων από το αιτούν δικαστήριο πρέπει να οδηγήσει στην αναγνώριση του δικαιώματος των δανειοληπτριών για πλήρη επιστροφή των ποσών αυτών²³. Πρέπει, άραγε, να γίνει δεκτό ότι, υπό το πρίσμα της προαναφερθείσας νομολογίας, η αρχή της αποτελεσματικότητας δεν αντιτίθεται στην άσκηση τέτοιου δικαιώματος μέσω χωριστής διαδικασίας συνεπεία της εφαρμογής της προϋπόθεσης περί ύπαρξης εννόμου συμφέροντος; Οι ειδικές συνθήκες της υπό κρίση υπόθεσης πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να οδηγήσουν σε αρνητική απάντηση.

39. Στην προκειμένη περίπτωση, οι δανειολήπτριες μετέχουν σε καθεμία από τις διαδικασίες κοινού δικαίου για την έκδοση αναγνωριστικής αποφάσεως, δεδομένου ότι οι ίδιες κίνησαν τις σχετικές διαδικασίες, το αντικείμενο των οποίων μεταβλήθηκε λόγω της ανταγωγής του δανειστή με αίτημα την καταβολή ποσών, το δε παραδεκτό της ανταγωγής αυτής δεν αμφισβητείται. Στο πλαίσιο της διευρυμένης αυτής δίκης, οι δανειολήπτριες, ήτοι οι αντεναγόμενες, αντιτάχθηκαν στο αίτημα του δανειστή για την καταβολή των εξόδων και προμηθειών που στηρίζονταν σε συμβατικές ρήτρες τις οποίες είχαν ήδη χαρακτηρίσει στην αναγνωριστική αγωγή τους ως καταχρηστικές, και για τις οποίες καμία ειδική διαδικασία δεν προβλέπεται a priori εκ του νόμου.

40. Επισημαίνεται, αφενός, ότι, σε περίπτωση απόρριψης τέτοιας αγωγής λόγω έλλειψης εννόμου συμφέροντος, το ζήτημα του καταχρηστικού ή μη χαρακτήρα των επίμαχων ρητρών θα πρέπει, εν πάση περιπτώσει, να εξεταστεί από το αιτούν δικαστήριο προκειμένου αυτό να αποφανθεί επί της ανταγωγής. Αφετέρου, η άσκηση από τις δανειολήπτριες αγωγής για την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών ενώπιον άλλου δικαστηρίου που θα πρέπει επίσης να αποφανθεί επί του καταχρηστικού ή μη χαρακτήρα των επίμαχων ρητρών εγείρει ζητήματα ασφάλειας δικαίου λόγω της πιθανής έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων επί του συγκεκριμένου ζητήματος²⁴.

²¹ Απόφαση της 30ής Ιουνίου 2022, Profi Credit Bulgaria (Αυτεπάγγελτος συμψηφισμός σε περίπτωση καταχρηστικής ρήτρας) (C-170/21, EU:C:2022:518, σκέψη 48).

²² Πρβλ. απόφαση της 31ης Μαΐου 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, σκέψη 54).

²³ Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά το αιτούν δικαστήριο, η έλλειψη εννόμου συμφέροντος των εναγουσών θα οδηγήσει στην απόρριψη των αγωγών των κύριων δικών, παρά τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα των επίμαχων συμβατικών ρητρών.

²⁴ Τούτο προκύπτει σαφώς από τις παρατηρήσεις της Πολωνικής Κυβέρνησης (σημείο 48) σχετικά με την έννοια της ισχύος δεδικασμένου που προβλέπεται στο άρθρο 366 του κώδικα πολιτικής δικονομίας.

41. Στο πλαίσιο αυτό, πέραν του ότι δεν μπορεί να προσαφθεί στις εν λόγω δανειολήπτριες πλήρης αδράνεια²⁵, διαπιστώνεται ότι η απόρριψη της αναγνωριστικής αγωγής και η καταδίκη των εναγουσών στα δικαστικά έξοδα καθώς και η παραπομπή για αποτελεσματικότερη προσφυγή ενώπιον δικαστηρίου αρμόδιου για την εξέταση της αγωγής για την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων αποτελούν σαφώς πηγή περιττής πολυπλοκότητας, επιβάρυνσης, δαπανών και ανασφάλειας δικαίου, λόγω των νέων δικονομικών περιορισμών, του επιπλέον κόστους και του επιπλέον χρόνου που συνεπάγεται η πρόσθετη αυτή διαδικασία πέραν της αρχικής δίκης. Η κατάσταση αυτή αντικατοπτρίζει, κατά τη γνώμη μου, μια ανταγωνιστική συνύπαρξη της ratio legis με την εφαρμογή της προϋπόθεσης περί εννόμου συμφέροντος που προβλέπεται από το πολωνικό δικονομικό δίκαιο, καθότι δεν συνάδει προς την αρχή της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και προς την αρχή της οικονομίας της διαδικασίας το να υποχρεώνεται ο ενάγων να ασκήσει νέα αγωγή προκειμένου να εκτιμηθεί το σύνολο των συνεπειών ενός και του αυτού νομικού ζητήματος, ήτοι του καταχρηστικού ή μη χαρακτήρα συμβατικών ρητρών.

42. Κατά πάγια νομολογία, τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα που σκοπό έχουν να παύσουν τη χρήση καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις οι οποίες συνάπτονται με καταναλωτές πρέπει να περιλαμβάνουν διατάξεις εξασφαλίζουσες αποτελεσματική δικαστική προστασία για τους καταναλωτές, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να προσφύγουν δικαστικά κατά της συμβάσεως, ακόμα και κατά το στάδιο της αναγκαστικής της εκτελέσεως, με εύλογες δικονομικές προϋποθέσεις, ούτως ώστε η άσκηση των δικαιωμάτων τους να μην υπόκειται σε προϋποθέσεις, όπως προθεσμίες και δαπάνες, που καθιστούν υπέρμετρα δυσχερή ή πρακτικώς αδύνατη την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμονται από την οδηγία 93/13²⁶. Κατ' εμέ, δεν ισχύει κάτι τέτοιο ισχύει στην περίπτωση των δανειοληπτριών στην υπό κρίση υπόθεση, λαμβανομένης υπόψη της νομολογιακής ερμηνείας της απαίτησης της νομοθεσίας περί εννόμου συμφέροντος όσον αφορά τις αναγνωριστικές αγωγές, στοιχείο που οδηγεί στη διαπίστωση ασυμβατότητας με την οδηγία 93/13.

43. Το γεγονός ότι, όπως προκύπτει από τις πληροφορίες που παρέσχε η Πολωνική Κυβέρνηση απαντώντας στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου, το εθνικό δικαστήριο διαθέτει ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως προκειμένου να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων και, σε ειδικώς αιτιολογημένες περιπτώσεις, να παρεκκλίνει από την αρχή κατά την οποία ο ηττηθείς διάδικος φέρει τα δικαστικά έξοδα, καταδικάζοντάς τον μόνο σε μέρος αυτών ή ακόμα και απαλλάσσοντάς τον από την καταβολή τους, δεν αρκεί αφ' εαυτού, κατά τη γνώμη μου, για να ανατρέψει το ως άνω συμπέρασμα.

Επί της δυνατότητας σύμφωνης ερμηνείας

44. Στις γραπτές παρατηρήσεις της και στην απάντησή της στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου, η Πολωνική Κυβέρνηση αμφισβήτησε την ερμηνεία του εθνικού δικαίου που προέκρινε το αιτούν δικαστήριο και προβάλλει ότι τα άρθρα 189 και 316, παράγραφος 1, του κώδικα πολιτικής δικονομίας μπορούν να ερμηνευθούν κατά τρόπο σύμφωνο προς τις απαιτήσεις που απορρέουν από την αρχή της αποτελεσματικότητας.

²⁵ Στην υπόθεση της 22ας Σεπτεμβρίου 2022, Vicente (Διαδικασία για την καταβολή δικηγορικής αμοιβής) (C-335/21, EU:C:2022:720, σκέψη 56), το Δικαστήριο επισήμανε ότι η τήρηση της αρχής της αποτελεσματικότητας δεν μπορεί να βαίνει μέχρι του σημείου πλήρους επανόρθωσης των συνεπειών από την πλήρη αδράνεια του ενδιαφερόμενου καταναλωτή.

²⁶ Απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637, σκέψη 59).

45. Ειδικότερα, η Πολωνική Κυβέρνηση προβάλλει ότι η αρχή κατά την οποία δεν υφίσταται έννομο συμφέρον προς άσκηση αναγνωριστικής αγωγής όταν ο ενάγων δύναται να προστατεύσει τα δικαιώματά του μέσω καταψηφιστικής αγωγής δεν είναι απόλυτη, και επικαλείται την πρόσφατη νομολογία του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου) από την οποία προκύπτει ότι, σε θέματα δικαίου προστασίας των καταναλωτών, ο ενάγων διατηρεί, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, συμφέρον προς άσκηση αγωγής για την αναγνώριση της ανυπαρξίας έννομης σχέσης, καίτοι δύναται να ασκήσει καταψηφιστική αγωγή ή να έχει ασκηθεί κατ' αυτού τέτοια αγωγή από τον αντίδικο βάσει της επίμαχης έννομης σχέσης²⁷, πράγμα που το ίδιο το αιτούν δικαστήριο δεν φαίνεται να αποκλείει²⁸.

46. Στη γραπτή απάντησή της στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου, η Πολωνική Κυβέρνηση επισήμανε επίσης τη δυνατότητα προσαρμογής των αιτημάτων των διαδίκων κατόπιν της άσκησης ανταγωγής. Κατά συνέπεια, σε διαδικασία όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, οι δανειολήπτριες μπορούν να ζητήσουν, πέραν της απόρριψης της ανταγωγής του δανειστή λόγω του καταχρηστικού χαρακτήρα των επίμαχων ρητρών, την επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν κατ' εφαρμογή των ρητρών αυτών ως μερική εκτέλεση της σύμβασης δανείου, παρέχοντας, επομένως, στον δικαστή τη δυνατότητα να εκδικάσει την υπόθεση στο πλαίσιο μίας και της αυτής δίκης. Κατά συνέπεια, προκύπτει ότι η προϋπόθεση περί οριστικής επίλυσης της διαφοράς από τον δικαστή στηρίζεται μόνο στην πρωτοβουλία των εναγουσών να τροποποιήσουν τα αρχικά τους αιτήματα, χωρίς ο επαγγελματίας να μπορεί να αντιταχθεί επ' αυτού²⁹, και ότι η απαίτηση περί ύπαρξης εννόμου συμφέροντος για την άσκηση αναγνωριστικής αγωγής καθίσταται άνευ αντικειμένου, λαμβανομένης υπόψη της μεταβολής του αντικειμένου της διαφοράς.

47. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι η αρχή της σύμφωνης ερμηνείας επιβάλλει επίσης στα εθνικά δικαστήρια να πράττουν ό,τι είναι δυνατόν εντός των ορίων της αρμοδιότητάς τους, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο του εσωτερικού δικαίου και εφαρμόζοντας τις αναγνωρισμένες από το δίκαιο αυτό μεθόδους ερμηνείας, προκειμένου να διασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα της οικείας οδηγίας και να καταλήγουν σε λύση σύμφωνη προς τον σκοπό που επιδιώκει η οδηγία αυτή. Όπως έχει επίσης κρίνει το Δικαστήριο, η ως άνω απαίτηση περί σύμφωνης ερμηνείας περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να τροποποιούν, αν παρίσταται ανάγκη, την πάγια νομολογία τους σε περίπτωση που αυτή στηρίζεται σε ερμηνεία του εθνικού δικαίου η οποία δεν συμβιβάζεται με τους σκοπούς της εκάστοτε οδηγίας. Ως εκ τούτου, δεν θα ήταν ορθή η κρίση εθνικού δικαστηρίου ότι αδυνατεί να ερμηνεύσει εθνική διάταξη σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης απλώς και μόνο για τον λόγο ότι η οικεία διάταξη έχει ερμηνευθεί παγίως κατά τρόπο μη συνάδοντα προς αυτό³⁰.

²⁷ Σημείο 40 των παρατηρήσεων της Πολωνικής Κυβέρνησης και σημείο 11 της απάντησής της στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου. Η κυβέρνηση αυτή διευκρινίζει, εξάλλου, ότι, λαμβανομένης υπόψη της εκ μέρους των εθνικών δικαστηρίων ερμηνείας της αρχής του δεδικασμένου, η επισήμανση κατά την οποία η καταψηφιστική αγωγή θα διασφάλιζε κατ' ανάγκη καλύτερη προστασία του καταναλωτή από μια αναγνωριστική αγωγή είναι εσφαλμένη (σημεία 45 και 51 των παρατηρήσεων της Πολωνικής Κυβέρνησης).

²⁸ Τα στοιχεία που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο επί της νομολογιακής ανομοιογένειας όσον αφορά την προϋπόθεση περί εννόμου συμφέροντος επιβεβαιώνουν τη δυνατότητα σύμφωνης ερμηνείας.

²⁹ Εν προκειμένω, προκύπτει ότι οι ενάγουσες ζητούν μόνο την απόρριψη των ανταγωγών χωρίς να αξιώνουν την επιστροφή των ποσών που έχουν καταβληθεί ως έξοδα και προμήθειες που προβλέπονται από τις επίμαχες συμβατικές ρήτρες. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, με την απόφαση της 11ης Μαρτίου 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, σκέψη 31), το Δικαστήριο έκρινε ότι θα υπήρχε κίνδυνος παραβίασεως της αρχής της ελεύθερης διαθέσεως του αντικειμένου της δίκης, σύμφωνα με την οποία οι διάδικοι καθορίζουν το αντικείμενο της διαφοράς, καθώς και της αρχής *ne ultra petita*, σύμφωνα με την οποία το δικαστήριο δεν πρέπει να αποφαινεται πέραν των αξιώσεων των διαδίκων, εάν τα εθνικά δικαστήρια ήταν υποχρεωμένα, βάσει της οδηγίας 93/13, να αγνοούν ή να υπερβαίνουν τα όρια του αντικειμένου της διαφοράς που έχουν καθοριστεί με τα αιτήματα και τους ισχυρισμούς των διαδίκων.

³⁰ Απόφαση της 26ης Ιουνίου 2019, Addiko Bank (C-407/18, EU:C:2019:537, σκέψεις 65 και 66).

48. Λαμβανομένων υπόψη των εκτεθέντων στα σημεία 45 και 46 των παρούσων προτάσεων, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει αν η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνική νομοθεσία δύναται πράγματι να ερμηνευθεί κατά τρόπο σύμφωνο προς την οδηγία 93/13 και, σε καταφατική περίπτωση, να συναγάγει εντεύθεν τα έννομα αποτελέσματα³¹.

Πρόταση

49. Κατόπιν των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε το Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (πρωτοβάθμιο δικαστήριο κεντρικού τομέα Βαρσοβίας, Πολωνία) ως εξής:

Το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, εξεταζόμενα υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας,

έχουν την έννοια ότι:

αντιτίθενται σε εθνικές διατάξεις και στη νομολογιακή ερμηνεία τους κατά τις οποίες αγωγή ασκηθείσα από καταναλωτή με αίτημα την αναγνώριση του μη αντιτάξιμου καταχρηστικών συμβατικών ρητρών, κατόπιν της οποίας ασκείται ανταγωγή του επαγγελματία με αίτημα την καταβολή ποσών οφειλόμενων δυνάμει των ρητρών αυτών, απορρίπτεται και ο καταναλωτής καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα λόγω έλλειψης εννόμου συμφέροντος, με το σκεπτικό ότι υπάρχει άλλο μέσο παροχής έννομης προστασίας που καθιστά δυνατή την επιστροφή των ποσών που έχουν ήδη καταβληθεί στον εν λόγω επαγγελματία κατ' εφαρμογήν των επίμαχων ρητρών.

³¹ Πρβλ. απόφαση της 26ης Ιουνίου 2019, Addiko Bank (C-407/18, EU:C:2019:537, σκέψη 67).